

М-р. Антоніна Струтинська.

На склоні життя Антона Могильницького.

(Причинок до характеристики людини й письменника).

Не тільки переломові події, але також хвилини зі щоденного життя, жести, рухи й поведінка супроти найближчих осіб дуже важні й потрібні до пізнання поета, мистця, чи діяча, як важні й потрібні до пізнання кожного чоловіка. Якраз в кілька таких незамітних для ока рис із буденщини збагачують Антона Могильницького, відому статтю з доби галицького відродження, два його дотепер незнані листи. Мова мовиться тут про лист письменника до о. Гр. Боднара, роком старшого від поета в богословських студіях товариша¹⁾, а описля пароха в Золотому Потоці, з 8. V. — 1. VII. 1871. року й лист до о. П. Белея, пароха в Войнилові, з 28. II. того ж року²⁾).

Лист Антона Могильницького до о. Григорія Боднара з 1871. р., писаний два роки перед смертю поета, — це одно з останніх, досі відомих писань і одночасно один з останніх його висловів про себе³⁾; до того, як вказують дати й розмір, він складаний довго⁴⁾, продумано, бо ж і адресат був людиною, перед якою поет радо сповідався з імтимних своїх переживань і почувань⁵⁾: раз тому, що це був його добрий товариш, навіть

¹⁾ Гл. про це останнє В. Щурат: На досвітку нової доби. У Льв. 1919. ст. 143.

²⁾ Два щойно згадані листи А. Могильницького досі ненадруковані, ані не обговорені; їх вдалося мені знайти в рукописному комплексі Бібліотеки Н. Т. ім. Шевч. у Льв. під числом 459, в якому поза тим містяться ще п'ять окремих речей поета, а саме: Голос радості з 1838 р., Слово о повинностях підданих з 1839 р., *Tempora mutantur* (*Homilia do Bazylego*) з 1840 р., *Homilia do Dumytrego* з 1842. р. і лист до о. Гр. Боднара з 1843. р. (усе це писання в цілості, або бодай у виїмках (чи в скороченні) уже колись напечатані). — З обговорюваних мною листів А. Могильницького — хронологічно першим є лист до о. П. Белея з 28/II. 1871, писаний українською мовою на двох сторінках звичайного листового паперу нормальним почерком поета; другий natomiast, значно обширніший є лист до о. Гр. Боднара з 8/V. — 1/VII. т. р., писаний у переважачій частині по німецьки, а тільки з українськими і польськими партіями, правильним готиком на неповних шістьох піваркушах (з обох сторін) канцелярського формату (одинадцять цілих шестерть заповнених сторінок поетового дрібного письма!), місцями дещо здефектований (четвертий і особливо останній аркуш), без означення порядкових чисел сторін, чи листків. — Названу збірку рукописів А. М. Бібліотека Н. Т. ім. Шевч дістала в дарі від Др. К. Лучаківського. Звістку про її існування був ласкав подати мені Вп. П. Акад. М. Возняк, за що висловлюю йому на цьому місці подяку.

³⁾ З 1871. р. походить oprіч названих іще один лист (з мені звісних) Антона Могильницького до о. Амвросія Шанковського з 26. (14.) VII., опублікований проф. Я. Гординським, гл. Із переписки Антона Могильницького в 1861—71 рр. До історії культурного й політичного життя в Галичині у 60-тих рр. XIX. в. Збірник фільольог. секції, XVI, ст. 230—31.

⁴⁾ Поет писав листа від 8. травня до 1. липня приблизно отже два місяці, — зрештою може навіть і довше.

⁵⁾ Дуже обширного листа до о. Боднара написав Могильницький, як відомо, 1843. р.; Гл. Іван Франко: Знадоби до житєписи Антона Могильницького. Зоря, 1885. р. №. 21, ст. 250—51.

приятель з молодечих літ, а також ддятого, що Боднар — по висловам цього ж письма (IV., verso) — мав літературну жилку й щиро цікавився поезією.

Усе щойно сказане разом зі змістом листа, з обрисами настроїв особистого характеру, в парі з якими картинками життя глухої галицької провінції, це те, що — дає з одного боку — дійсну запоруку об'єктивної його вартости для зрозуміння психіки письменника в останні його роки — з другого ж докидає кілька черт хоч до недавнього, а все так мало знаного образу минулого нашої країни і це становить його справжній інтерес. — Подібну роль грає теж для дослідника лист поета до о. П. Белея, хоч у меншому розмірі.

Щоб увійти в духовий настрій, в якому Антін Могильницький писав свого дружнього листа до Гр. Боднара з 1871. р., треба вернути дещо взад у хвилину, коли поет пережив глибоку трагедію одиниці під ударами долі — що правда — не без власної вини. Ті важкі моменти в той час забрали Могильницькому все те, чим славний був автор „Скиту Манявського“ і визначний діяч — посол до краєвого сойму та віденського парламенту зі знаменитим своїм виступом 27. червня 1861. р., коли це, як державний муж, заманіфестував вперше від галицької землі у Відні в добі її відродження, так звані „Бажання Русинів“¹⁾.

Одначе цей блискучий успіх у публичному житті не вийшов у користь письменникові; при поборюванні централістичних тенденцій, де б вони не брали своє джерело (німецький, польський, чи який інший централізм), Могильницький оспорував принцип політичного напрямку, що його обороняв єписком-суфраган Спиридон Литвинович²⁾, а тим самим поет наразився амбітному владиці-діячеві³⁾. Литвинович нерадо дивився на похвальні гимни, співані в честь Могильницького⁴⁾. — Що згадана бесіда з 1861. року була причиною різкого конфлікту між поетом і Литвиновичем, про це говорила загальна опінія „тямучих людей“ в Галичині⁵⁾. Про суперечки і непорозуміння між Могильницьким, а всемогучим тоді владикою багато говорилось в 60-тих рр.⁶⁾.

¹⁾ Гл. Письма Антона Могильницького (Бібліотека Зорі), 1885. р., вид. Ом. Партицького, ст. 151—60.

²⁾ Гл. Ом. Партицький: „Літературна діяльність Антона Могильницького“. Ibid. ст. 213. Про Литвиновича пише тут Партицький: „Л. лише в централістах німецьких і в безогляднім полиранню тодішнього правительства добачав ціль і програму Русинів“.

³⁾ „...Литвинович належав до тих людей, що не дозволяли нікому зачіпати публично своєї амбіції“. Гл. Я. Гординський: Віденська гр. кат. духовна семинарія в рр. 1852—5. Записки Н. Т. Шев. т. 115. ст. 83.

⁴⁾ Ibidem. Партицький має правдоподібно на думці справжній похвальний вірш п. з. „Гомін молодой Руси“, що його написав в ім'я цілої української молоді Володимир Шашкевич (Львів, 1861.) в доказ пошани для поета з нагоди названої віденської його промови. (Виймок з цього вірша поміщений в „Слові“, 1861. р. Nr. 47, с. 270.).

⁵⁾ Гл. К. Лучаківський: Антін Могильницький; его житте, его значіння. Справоздання Дир. Акад. Гімн., 1886/7., ст. 44.

⁶⁾ Ом. Партицький: op. cit., ст. 214.

Між обома противниками приходило нераз до гострої виміни думок, при чому поет не дуже то давав Литвиновичеві випереди себе.

Все таки Могильницький брав собі глибоко до серця догани владики, як свідчить про це лист Івана Могильницького (поетового брата) з 1864. р., що дає взагалі цікавий матеріал до вияснення обговорюваного конфлікту¹⁾.

Особливо болюче вразили Антона з боку Митрополита (Литвинович став львівським митрополитом 1863. р.) підозріння щодо неприязних дописів до „Слова“, чим Могильницький правдоподібно не провинився, бо в цитованім листі названо за це Литвиновича „разячо жорстоким“²⁾. До продовження конфлікту причинився теж чимало випадок, що мав місце в державній раді мабуть 1863. р., коли Литвинович в прияві Куземського і Полевого обізвався до Могильницького: „Sie sind ein gemeiner Schuft“³⁾. З тієї пори в Могильницького жаль до владики помітно скріпився, подія „омрачила й глибоко огірчила“ його⁴⁾; він став у товаристві й під проводом Плятона Костецького шукати розваги в напитках, хоч це йому очевидячки шкодило⁵⁾. В звязку із тим прийшло до скандалів, що стали відомі навіть львівській поліції⁶⁾. Одначе Литвинович готов був — по словам цитованого листа — всі ті провини Могильницькому — священникові простити, якщо поет тільки поправився би. В цьому саме напрямку йшли старання поетового брата, що бажав авторитетом Шанковського (адресата листу) вплинути на Антона і переконати його про замір Литвиновича поетові простити⁷⁾. — Але — на жаль — це йому не пощастило. Могильницький не погодився з Литвиновичем і звідсіля для нього отвиралась дорога до цілої низки неприємностей та невдач в громадському житті; розріз між письменником і Литвиновичем був безумовно однією з причин його упадку⁸⁾, в купі з яким йшов духовий розстрій і частенько теж хатні злидні, по своїому дошкулюючи.

Ряд деградацій в житті поета почався з відібрання церковного достоїнства: розпорядженням з дня 14. липня 1864. р. позбавлено Антона Могильницького почестей богородчанського

¹⁾ Лист Івана Могильницького sen. до Амвросія Шанковського, писаний 1864. р. (Грушка ¹⁶/₂₈ на Петра Варегъ 864). На значіння цього листа в справі розяснення конфлікту з Литвиновичем звернув увагу його видавець, проф. Я. Гординський: ор. cit. ст. 134—5.

²⁾ Іб. 134.

³⁾ Здогад щодо дати цього факту приналежить проф. Я. Гординському: ор. cit. ст. 135. — Щодо дальшого змісту гл. цитов. лист Ів. Могильницького: Іб. 181.

⁴⁾ Іб.

⁵⁾ Іб.

⁶⁾ Іб.

⁷⁾ Іб. ст. 180.

⁸⁾ Таку думку висловив між іншим Т. Г. Лебединцев у письмі б. (10—22/VII. 1866, Холм). Гл. Письма Т. Г. Лебединцева Къ. брату. Кіевская Старина, 1898., т. LXI, ст. 65—6.

декана¹⁾ з наддатком попереднього слідства політичної влади першого ступня²⁾). В два роки опісля—1866. р.—Могильницький в останнє виступав на політичній ниві, бо 1867. р. його при виборах уже поминуто³⁾).

На той же 1866. рік припадає ще в житті Могильницького принижуючий інцидент з Теофаном Гавриловичем Лебединцевом⁴⁾). Могильницький не вагався тоді, як відомо, прийняти православя, що до нього зрештою, як звеличник „Скиту Манявського“— того українського Агосу, тяготів ідейно вже здавна⁵⁾); старався у Лебединцева, а при помочі москвофіла о. Д-ра Криницького застановище священника в Київській епархії, де митрополитом був Арсеній⁶⁾).

Проблема москвофільства, що забирала в свої ряди цілі кадри наших галицьких діячів і письменників якраз в тих менш-більш роках, стоїть у Могильницького однак на виразно життєвому й практичному ґрунті.— Причини, що зложилися на нещасне положення поета й тронули його до цього розпучливого кроку—це були, як сам Лебединцев подав: 1) Конфлікт з о. С. Литвиновичем і Консисторією, 2) багатосемейність і 3) пянство.⁷⁾ І у виду таких мотивів дотичний поступок А. Могильницького являється справді затемненням ясного духового обличчя поета,

¹⁾ К. Лучаківський: ор. сіт. ст. 46.

²⁾ Що Могильницького віддано під слідство поліції, свідчать про це акти того ж уряду з дати: Львів, д. 11 лютого р. 1864.— Ів.

³⁾ Останній раз Могильницький виступав у соймових нарадах 3. лютого 1866. р., коли обстоював свій внесок про уживання соли довшою промовою (Гл. Sprawozd. сойм. з р. 1866., ст. 1680, ст. 534., див.: К. Лучаківський: ор. сіт. ст. 44.), у найближчому засіданні Могильницький не брав уділу, як вказує на те протокол до 73. з д. 20 цвітня 1866.— Ів.

⁴⁾ Теофан Гаврилович Лебединцев був від початку 1865. р. „исправляющим должностъ начальника в ново открываемой холмской учебной дирекції“. Один із співвинників знищення уніі на Холмщині. Пор. Осип Марковей: З життя і письменства. Літ. Наук. Вістник, 1898. р., Кн. VII, ст. 29.

⁵⁾ Обік самого (названого щойно) вибору теми з життя непохитної і могутньої твердині православя—і найбільшого монастиря Наддністрянщини—мірку цього замилування до старої традиції дають іще інші позначки в тексті твору: коли скитські черці уздоровляють і хрестять недужого сина підгірського скотаря, поет залюбки відкреслює: „І Акафиста в двійку відспівали, По святій Церкві восточної звичаю, В пользу слабору для Божої хвали, І Спасителю і Отцу Николоаю“; і т. д. („С. М.“, Перем., 1852, ст. 64)—а протиставляючи забобонам „мудровішого дяка“ правовірність своїх монахів, пише: „Як там Дякови казала Псалтиря“: „Щоби святити воду о півночі так нас не учит православна Віра!“ Ів. 59. Годиться теж пригадати думку В. Щурата, який уважає ідею „Скиту“ у Могильницького впливом настроїв боротьби гр.-кат. духовенства з латинським в 1836 р.; вона ж повстала в звязку із виданням пофалшованого польського перекладу з німецької книжки Шмітта п. н. „Zgodność i różność między wschodnim i zachodnim Kościołem“ у перемиській часописі „Przyjaciel prawdy chrześcijańskiej“ 1835 р. Гл. В. Щурат: Ті, що нас будили. Життя й Знання Р. V., 1831, листопад, Ч. 2, ст. 45, 46.

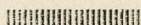
⁶⁾ Гл. письма О. Г. Лебединцева кь брату. Зосібна: Письмо 6. (10—22 Іюля 1866 г.— Г. Холм) Киевская Старина, 1898, т. LXI, ст. 65.

⁷⁾ Ів. ст. 65—66, письмо 10. (28 сентября 1866 г.— Г. Холм), ст. 73 і письмо 12. (10—12 ноября, 1866 г.— Г. Холм), ст. 81.— Порівняй теж: Я. Гординський: ор. сіт. ст. 134.

поминаючи вже навіть національно-політичну і релігійно-церковну сторінку питання.

Знана річ, що спроба переходу на православ'я й москвофільство — Могильницькому не удалася, а з другого боку, що аж пізніше, по смерті поета стала відома ширшому українському загалові¹⁾. Але цікаво, як Могильницький сам підходив до тієї дуже важливої й драстичної теми. Та такі безпосередні вирази на разі не є дані й ледви, чи вони можливі, з уваги на пануючий тоді режим? Посередньо симпатії поета до цього ідеологічного напрямку висловлюються натомість нпр. у двох листах з 1871. р. [У листі до Гр. Боднара любих йому спів-кандидатів на солотвинську парохію каже поет назвати латинському парохові „непоправними москвофілами, панславістами, схизматиками“ і т. і. (Il., recto)²⁾. Анальогічно в листі до Амвросія Шанковського у зв'язку з обговорюваною справою шкільних переслідувань сина (Андроніка) іронічно зазначає, що учні-поляки часом дуже то підозрілої моральної вартости одержують хороші поступи тому, „bo szerza cywilizacyę i oświatę zachodnio-europejską (same tu необычайність), parzecziv barbarzyństwu turańsko-mongolsko-moskiewskiemu“³⁾].

Стільки про факти, які попередили духову дисорганізацію буйної індивідуальности письменника. У цілому ряді наведених обставин і фактів лежить ключ до в'яснення змісту ось тут цитованого листа (до о. Боднара) і до зглиблення психіки Антона Могильницького на склоні його життя взагалі. (Продовження буде).

Петро Ісаїв,
магістер фільмос.

Як „Нова Зоря“ зорить.

„Хулу сказали“...

Нарешті ми діждалися, що „Нова Зоря“ видала критику нашого журналу (гл. ч. 29. з 17.IV. ц. р. стаття: Як дзвонять восточні „Дзвони“). Ми все були певні, що „Н. З.“ поставиться до нашого журналу поважно і гідно, як це личить католицькому часописові ставитися до другого кат. журналу, що служить тій

¹⁾ Це сталося аж 1898 р., коли „Кіевская Старина“ надрукувала цитовану переписку Лебединцева

²⁾ В іншому місці спірає Могильницький плян противників на таких характеристичних предпосилках (готик скрізь у мойй статті транскрибую латинкою): „Prop. major. „Wszystcy Święto-Jurcy, Moskalofile, Panslawiści, Szymatycy et ct. są wrogami Św. Unii, — cywilizacyi zachodnio-europejskiej, i świętej sprawy polskiej“, — Propos. minor „Nun aber sind die 6. Kandidaten, mit Ausnahme des P. Taniackiewicz, — lauter dessgleichen Zeug: Sprösslinge der mongolisch — turanisch — moskovitischen Vollblut — Rasse, — unverbesserliche Schismatiker, — Conclusio. Ergo. ! Quod erat demonstrandum!“ lb.

³⁾ Лист Антона Могильницького до Амвросія Шанковського, писаний дня 26. (14) VII. 1871. р. Я. Гординський: op. cit., ст. 231—32.